

Worden onderzoekers in hun vrijheid beknot door de eisen die politiek, maatschappij, universiteit en bedrijfsleven stellen? Ja. Is dat erg? Niet altijd. Maar wel als een complete wetenschappelijke discipline het onderspit delft.

Vrijheid in onderzoek:

feit of fictie?

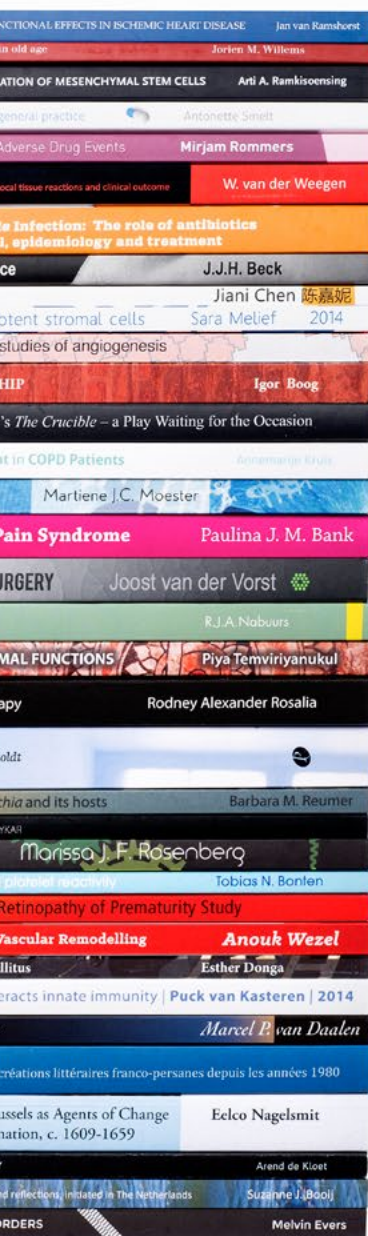
Onderzoekers die een voorstel indienen bij de Nederlandse organisatie voor wetenschappelijk onderzoek, NWO, moeten altijd antwoord geven op de vraag: wat kunnen we ermee? 'Maar ze mogen ook zeggen dat ze het perspectief nog niet aan kunnen geven', zegt Jos Engelen, voorzitter van NWO. 'Als het onderzoek fantastisch is, mag de valoriseerbaarheidshorizon best nog wat verder weg liggen.' Wat NWO niet pikt, is als een onderzoeker er niet eens over wil nadenken, zegt hij. 'Maar neem bijvoorbeeld een sterrenkundige die nieuwe röntgenbronnen in het heelal zoekt. De valoriseerbaarheid van die kennis is er niet onmiddellijk. Maar hij kan wel aangeven dat de technische grenzen van wat we kunnen, ontdekt moeten worden om zulk onderzoek verder te brengen. En daar zitten wel mogelijke verbanden. Denk dan aan hightech-

systemen die het bedrijfsleven kan gebruiken om zijn profiel te versterken.'

WILDE IDEEËN

NWO wil de aanvragers van onderzoeksgeld 'verleiden wat verder door te denken over die mogelijke valorisatie' om het draagvlak voor publiek gefinancierde wetenschap te behouden, legt hij uit. 'Eenzijdige nadruk op "ivoren toren-vrijheid" voor onderzoekers kan dat draagvlak ondermijnen, en dat betekent uiteindelijk dat er minder geld in het laatje komt voor alle onderzoek. Als de maatschappij vraagt "waar is het goed voor?", dan kun je niet volstaan met "ik ga iets slims verzinnen".' Maatschappelijke relevantie is dus voor NWO een belangrijke maatstaf voor wetenschappelijke activiteit, zoals dat ook in de Wetenschapsagenda dit staan die minister Bussemaker later dit jaar hoopt vast te stellen. Dat die 'maatschappij' vaak het bedrijfsleven is, vindt Engelen niet meer dan logisch: 'Dat verdient ons BNP, en

moet zich kunnen ontplooiën, dat is voor ons allemaal belangrijk. Dat impliceert niet dat het bedrijfsleven de wetenschapsagenda mag domineren, maar omgekeerd moet de wetenschapsagenda wel openstaan voor vragen of suggesties uit die hoek.'

Geruststellend: 'Er is nog altijd ruimte om wilde ideeën te faciliteren. Dat bewaken we. Onze Vernieuwingsimpuls is onaanastbaar, en de diverse NWO-onderdelen hebben budgetten voor vrij onderzoek.'

DE TUCHT VAN DE WETENSCHAP

Huub de Groot (hoogleraar Biofysische organische chemie in Leiden) wijst erop dat universiteiten al sinds 1100 drie taken hebben: onderwijs, onderzoek en dienstverlening aan de maatschappij. 'Het hangt van een vakgebied af hoe groot die dienstverlening is ten opzichte van de andere taken. Bij een ziekenhuis is die heel groot, bij chemie behoorlijk groot, en bij natuurkunde weer veel minder.'

Voor alle wetenschappers geldt dat de tucht van de wetenschap veel strenger is dan de tucht van de markt. Uiteindelijk zal ook de maatschappij wetenschappelijke integriteit boven maatschappelijk nut stellen. Want als ik mijn wetenschap verkwansel, word ik straks met Diederik op een stapel gegooid, stelt hij. Bovendien is dat nut er óók, zegt hij, en wijst naar het Bio Science Park (BSP) vlakbij. Daar weten onderzoekers, ondernemers, verschillende gemeenten en de provincie Zuid-Holland elkaar te vinden om baanbrekend onderzoek te doen en innovatieve toepassingen te ontwikkelen - 'een initiatief waarmee de Leidse universiteit, een zeer liberale universiteit, voorop loopt. Daar bruist het van de activiteit.'

VEEL TE VEEL

De Groot ziet een heel ander probleem als het over vrijheid van onderzoek gaat: 'Net zoals in de cultuur is de sector erg groot geworden. Ik denk dat veel hoogopgeleiden een wetenschappelijke baan willen, omdat ze dan geld krijgen om artikelen te schrijven.' Tegelijk ziet hij de creatieve vrijheid gevaar lopen: 'Mensen die met echt

'Mensen die met echt creatieve ideeën komen, worden weggezet als weirdo's'

creatieve ideeën komen, worden weggezet als weirdo's: "Wie zit dáár nou op te wachten?"'

Wat deze innovatieve denkers moeten doen, is doorzetten, doorzetten, en nog eens doorzetten. 'Vrijheid moet je bevechten en zelf verdienen. In de praktijk betekent dit dat de Leidse universiteit onderzoekers de kans geeft om zich te ontplooiën, maar dat ze het geld dat daarvoor nodig is voor een groot deel van buiten moeten halen. Degenen die dat succesvol doen, zoals de jonge garde op het BSP, waar universiteit en bedrijfsleven elkaar vinden, zijn onderzoekers die wetenschap als topsport bedrijven.'

BREDE BACHELORS

De Groot heeft het over hoogwaardige technologische vindingen die hun nut vroeger of later kunnen bewijzen in bedrijfsmatige toepassingen. 'Maar', zegt Roberta D'Alessandro (hoogleraar Italiaanse taal en cultuur in Leiden), 'wat was de impactfactor van Kant?' Ze is geschrokken van de bezuinigingen die de Universiteit van Amsterdam wilde doorvoeren bij de geesteswetenschappen en die na een stroom van protest weer zijn ingetrokken. De Rijksuniversiteit Groningen schrapte vorig jaar al de helft van de banen en acht leerstoelen bij haar faculteit geesteswetenschappen. Beide universiteiten zien meer in 'brede' bachelors zoals 'Europese talen en culturen', maar dat is volgens D'Alessandro de dood in de pot. Want juist in een wereld die een dorp is geworden, is het vreselijk belangrijk elkaars cultuur te begrijpen, zegt ze.

HUMANISTISCHE TRADITIE

En bovendien, vervolgt D'Alessandro: 'Zijn de Nederlanders vergeten dat Galileo hier boeken kon publiceren die door de Inquisi-

TEKST: MALOU VAN HINTUM. FOTO: MARC DE HAAN

tie in Rome waren verboden? Nederland is veel te klein om als economisch voorbeeldland te dienen. De kaas, de tulpen, daar gaat het niet om. Nederland is het land van tolerantie, van mensenrechten. Een liberale maatschappij die als rolmodel kan dienen, die beter is dan andere maatschappijen. En dat komt door de humanistische traditie hier. Het is belangrijk om die te behouden en te koesteren. Hugo de Groot, Cleveringa, Spinoza - al deze mensen hebben Nederland gemaakt tot wat het nu is.' Geschiedenis, filosofie en talen zijn manieren om de wereld te zien, zegt D'Alessandro. 'Maar in het topsectorenbeleid is geen plaats voor de "softe" geesteswetenschappen, want die leiden niet tot snelle en meetbare resultaten. Ze zijn daarom in de ogen

Geesteswetenschappen zorgen niet voor snelle en meetbare resultaten

van politici nutteloos. Dat er geen topsector geesteswetenschappen is, betekent niet alleen dat je excellente geesteswetenschappers verliest. Het betekent ook dat middelmatige onderzoekers wél financiering krijgen omdat ze binnen dat beleid passen - dat daardoor minder excellent is dan het zou kunnen zijn. Dit beleid levert dus twee keer verliezers op.' Dus ja, knikt D'Alessandro, natuurlijk beperken deze visie en de ermee

gepaard gaande bezuinigingen de vrijheid van onderzoekers in haar discipline, met alle gevolgen van dien. Dat laatste lijkt ook de Universiteit Leiden zorgen te baren. Op initiatief van haar, 157 andere universiteiten en LERU (League of European Research Universities) ondertekenden op 21 november 2014 sociale wetenschappers en geesteswetenschappers uit de hele wereld een verklaring waarin staat dat deze disciplines 'in belangrijke mate bijdragen aan noodzakelijke kennis over complexe en mondiale problemen, zoals economische crises, religieus extremisme of vergrijzing', en die oproept 'deze wetenschappen te steunen en te versterken'.

UNKNOWN UNKNOWNNS

Bedrijfsleven en politiek snijden zich in de vingers door bekende vragen te stellen en, ook dat gebeurt, het wetenschappelijke antwoord daarop te verwachten binnen een bepaalde termijn - daar zijn ze het alledrie over eens. Dat lijkt misschien nuttig, maar dat is het niet. 'Wetenschap is veel meer een kwestie van de juiste vraag stellen dan de vraag beantwoorden, want dat lukt je wel', zegt De Groot. 'Je hebt de *known unknowns* en de *unknown unknowns*. Wetenschap gaat over dat laatste. Echte ontdekkingen worden gedaan als je de vraag nog niet weet.' Maar ja, zie voor die vrijheid maar eens geld te krijgen. ▣

TIJDLIJN | Praesidium Libertatis in 8 sleutelfiguren

Janus Dousa en **Jan van Hout**. Gezwooren vrienden. Horen tot de kleine groep onverzettelijken die weigeren Leiden in Spaanse handen over te laten gaan. Van Hout staat aan de wieg van wat nog steeds het belangrijkste Leidse volksfeest is: 3 oktober, Leidens Ontzet. Dousa wordt de eerste curator van de universiteit.

Hugo de Groot komt, elf jaar oud, in Leiden studeren. Hij wordt een beroemd rechtsgeleerde. Behalve vanwege zijn spectaculaire ontsnapping uit slot Loevestein, bekend van het standaardwerk *Mare Liberum*. 'De zee moet voor allen toegankelijk zijn om de communicatie tussen volkeren in stand te houden.'

Gerard Noodt houdt als rector magnificus een oratie die tot ver in Europa ophef geeft. Hij pleit, vermoedelijk als eerste vanachter een publiek kathedraal, voor de vrijheid van religie.

1574

1594

1706